

Jsme předmětem manipulace a poručnictví

S Petrem Robejškem o budoucnosti liberální demokracie, silných vůdcích, selhání elit, demokratickém poručnictví, pocitech ohrožení, vlivu bank a médií, naivitě intelektuálů, Řecku, euru a vládě nevolených expertů.

Rozhovor vedl **JOSEF ŠÍMA**

Velmi se diskutuje o budoucnosti liberální demokracie. Mnozí, včetně maďarského premiéra Orbána, zatracují především onu první část, tedy liberalismus. Viní jej ze situace, v níž se dnes Evropa nachází. Není ale ve skutečnosti na vině spíš demokracie, její bezbřehá podoba, kde lid vládne, slovy Aristotela, jen ve svůj vlastní, momentální prospěch?

Aristoteles by asi neřekl, že v dnešní průměrné západní demokracii panuje bezbřehá vláda lidu. Spíše by si povšiml toho, že se vládnoucí elity pokouší v Sokratovské tradici o „vládu moudrých“, tedy vytěsňují lid od moci, určují z titulu intelektuální a morální nadřazenosti to, co je pro něj dobré, a přehlížejí to, co lid skutečně zaměstnává.

To by bylo tolerovatelné, kdyby byla vláda elit skutečně moudrá a úspěšná. Ale obávám se, že o tom nemůže být ani řeči. Aristotelovu skvělému mozku by jistě neuniklo, že výsledky této „vlády moudrých“ nejsou právě omračující. Všiml by si nepřetržitého řetězce chybných ekonomických a politických rozhodnutí, jako je třeba reakce na „Arabské jaro“, zmatečná ekologická politika, krátkozraká politika vůči Ukrajině a Rusku, hypertrofovaný finanční průmysl, finanční krize a vzápětí nová

gigantická finanční bublina, rostoucí sociální nerovnost v nejvyspělejších státech Západu a tak dále.

S podivem by Aristoteles jistě zaznamenal to, že spíše než lid je to právě demokratická vláda, kdo se stará o svůj vlastní, momentální prospěch a pomíjí dlouhodobé důsledky svého chování. Dělá přitom všechno pro to, aby se vymkla vlivu voličů, ale sama podléhá vlivu špiček finančního průmyslu a mediální elity. První operuje diskrétně za zavřenými dveřmi a prosazuje velmi efektivně zájmy své branže. Druhá zneužívá privilegium rozšiřovat své názory, aniž by za to nesla odpovědnost. Svě vlastní zveřejněné mínění přitom vydává za mínění veřejné. Špičkoví politici, kteří vlastní společnost znají převážně jen ze svodek svých PR-poradců, podlehnou tomuto vlivu, protože je v první řadě zajímavá, jak budou o jejich rozhodnutích informovat média.

I ohledně liberalismu není situace tak jednoduchá. Je nepochybné, že liberalismus nemá žádné místo v myšlení ruského prezidenta nebo maďarského premiéra. Ale jednoznačná není ani situace na Západě kontinentu. Tamější elity vyžadují a praktikují liberalismus především pro sebe samotné. A pokud jde o jejich vztah vůči většinové společnosti, tak jej dle mého názoru

Roklen 24

Váš zdroj
informací
a dat ze svět
trhů, investic
a ekonomiky

 Roklen24 @Roklen24

www.roklen24.cz

 CEVRO INSTITUT
Evropské studium

EVROPŠTÍ VŮDCI

mají celou řadu důvodů snažit se udržet Řecko v eurozóně doslova za každou cenu; tím spíše, že jí sami neplatí. Jednak nechtějí přiznat skutečnost, že eurozóna je od počátku chybný, a ještě k tomu chybně prováděný projekt.

ru nejlépe popisuje pojem paternalismus, tedy pokus o poručnickování a manipulaci.

NELIBERÁLNÍ DEMOKRACIE JAKO ROZVOJOVÝ MODEL

Jakou roli v této diskusi přikládáte Rusku a Putinovi, coby vzoru „demokratů bez přívlastku“?

Označení jako třeba „demokraté bez přívlastku“ je také samo přívlastkem. A jako každá připsaná vlastnost se ověřuje teprve v konkrétních rozhodnutích a v praktickém chování. Vladimir Putin a jeho bezprostřední okolí definují to, co považují za vhodné pro ruský národ, a připouští jen tu i onde kritické poznámky od seskupení a jedinců, kteří zastávají odlišné názory; jejich návrhy na změnu politické linie však neakceptují.

Ohledně legitimizace tohoto chování se Putin odvolává na volební výsledky a svou průběžně vysokou popularitu. Ruští demokraté „s přívlastkem“ liberální mu jeho pozici velmi usnadňují tím, že ztrácejí hodně energie debatami o správné cestě a o správných vůdcích na jejich straně. A tak se zdá, že Putinova politika a jeho metoda její legitimizace se pro ruskou společnost hodí lépe než návrhy urbánní inteligence.

Obecně se domnívám, že „demokracie bez přívlastku“ může být přitažlivá pro výrazné politické osobnosti, jako je třeba Viktor Orbán, a pro společnosti, které jsou v obtížné hospodářské a politické situaci. Nedávno zemřel singapurský vůdce Lee Khuan Yew, který po dlouhá léta praktikoval vlastní verzi demokracie bez přívlastku jako rozvojový model. Řekl bych, že přitom byl neobyčejně úspěšný. To mě přivádí k tomu, abych zopakoval své dávné přesvědčení o tom, že si západoevropské představy o vládnutí obecně a o liberální demokracii konkrétně nemohou nárokovat univerzální platnost. Tím spíše, že i ony samy ukazují v praxi nemalé slabiny.

SKRYTÉ PORUČNICTVÍ DEMOKRATICKÝCH VLÁD

Lze v diskusi o liberálnosti demokracie pozorovat paralely s meziválečným vývojem, myšlenkami tzv. autoritářské demokracie?

Zde vidím určitou návaznost na moji předchozí odpověď. Za čtvrt století od konce „studené války“ se rozplynuly i poslední cary Fukuyamova snu o globálním rozšíření západního de-

mokratického modelu. To vypovídá něco o jeho univerzální platnosti, jeho přesvědčivosti a v neposlední řadě i o současné verzi demokratického vládnutí jako politické metody.

Dle mého názoru dnes totiž skutečně ostrá dělicí čára neprobíhá mezi demokracií a autoritářstvím. Pro toho, kdo chce vidět, je zřejmé, že dnešní autoritářské a demokratické vlády sdílí v jádru velmi podobnou filozofii řízení. Typická je pro ni představa, že se společnost vejde do excelové tabulky a lze ji formovat pomocí sociálního inženýrství. Účinnost řízení se vládci v obou případech snaží zaručit tím, že společnost vtěsňají do korzetu co nejdětalnějších předpisů.

Jak v autokratických, tak i v demokratických společnostech používají elity spíše manažerskou metodu řízení země, aniž by byly odpovědné za její výsledky ve stejné míře, jako jsou odpovědní manažeři v soukromém sektoru. Autoritářské a demokratické vlády se od sebe nejvýrazněji liší v tom, jak se dostaly k moci a jak ji udržují. Autoritářské vlády si poslušnost vynucují rabiátsky a někdy násilně. Průměrná současná demokratická vláda je poručnická skrytě.

Cenzura v autoritářských společnostech a politická korektnost v demokraciích mají (byť i v rozdílné intenzitě) podobné důsledky. Obě totiž brání tomu, pravdivě pojmenovat fakta a problémy, a ohrožují tím fungování společnosti. Jen jako příznačná perlička na okraj. Při štábních cvičeních NATO nesmí být jako možný nepřítel pojmenován nějaký konkrétní stát.

Autoritářská vláda má samozřejmě podstatně slabší mocenskou legitimizaci, ale ani demokratická vláda nepoužívá zcela dokonale legitimizované metody vládnutí. V reprezentativní demokracii delegují voliči svou moc na volené politiky. Až potud je vše v pořádku. Volení politici však (aniž by k tomu byli autorizováni voliči) ve stále větší míře předávají svoji moc do rukou demokraticky nelegitimizovaných a za své chování nezodpovědných expertů. Nejznámější jsou v této souvislosti zaměstnanci Evropské komise či aparát Evropské centrální banky. Jiná skupina demokraticky nelegitimizovaných expertů, které politici zmocňují, jsou dokonce lobbisté významných firem či branží.

Paradoxní důsledek podobnosti filozofie řízení, kterou používají autokratické a demokratické vlády, je to, že oba politické systémy jsou vůči ekonomickým krizím a bezpečnostně politickým výzvám současnosti podobně bezmocné.

Jak vidíte – mj. právě v této souvislosti – šance francouzské FN, konkrétně Marine Le Pen? Jak se k ní mají postavit evropské elity? Co jí více pomůže – ostrakizace, nebo zatažení do diskuse, v níž se mnohé její jednoduché recepty ukáží jako nefunkční?

Když už hovoříme o ostrakizaci. Pozici Front Nationale a dalších podobných stran na evropském kontinentu posílila zejména ostrakizace občanů ze strany jejich vlád. Politický establishment dlouhodobě nebere ohledy na problémy občanů ani na jejich

představy o tom, jak tyto problémy řešit. Dobrymi příklady jsou témata migrace nebo obrany hodnot většinové společnosti. Oproti tomu existuje jakýsi tacit agreement mezi politickou a mediálně akademickou elitou. Obě tato seskupení nemají zvláštní zájem na tom organizovat a moderovat názorovou výměnu mezi různými zájmovými skupinami společnosti. To by však odpovídalo jejich funkci v rámci praktikované demokracie. Jejich cíl je však jiný. Charakterizuje jej spíše snaha zglajchšaltovat různorodost společnosti a vtěsnat ji do oné excelové tabulky; to je zájem politiků. Mediálně-akademické elity se občanům zase snaží vnútit svoje představy o tom, co je správné.

Ale zpět k vaší otázce. Chceme-li otestovat účinnost návrhů Front Nationale a dalších podobných stran, tak to půjde, až se budou podílet na moci. Když se etablované strany budou chovat k názorům veřejnosti i nadále podobně nevšimavě jako doposud, tak k tomu může snadno a v dohledné době dojít.

A ohledně „jednoduchých receptů“ by možná stálo za úvahu následující. Faktem je, že současná politická metoda, tak jak jsem ji nastínil v jedné z předchozích odpovědí, se vyznačuje vysokou a stále rostoucí složitostí, které ovšem neodpovídá rostoucí úspěšnost. Český ekonom Pavel Kohout nedávno připomněl, že během vlády Alžběty první (tj. během let 1558 až 1603) se anglický parlament sešel pouze šestnáctkrát. Tato skutečnost nijak nepřekážela Anglii v tom, aby se během alžbětinského období stala faktickou mocností ve všech oblastech lidské činnosti. Nynější parlamenty zasedají téměř nepřetržitě a neustále chrlí legislativní smog. Tolik Pavel Kohout.

A já dodávám. Moderní vládnutí je již tak dost složité. „Příčinnost“ současných elit ve snaze dostat společnost pod kontrolu pomocí dalších a dalších norem vede k průběžnému zvyšování komplexity řídicích struktur a procedur. Jinými slovy to znamená, že jsou neustále přidávány další a další vlivné proměnné. Elity však nejsou schopné zvládat nepřehlednou síť je-

řích vzájemných vztahů a výsledkem je zhoršování kvality řízení a prohlubující se chaos a nekonečný řetězec krizí.

SPOLEČNOSTI SE BOJÍ MIGRACE

Veřejnou debatou dnes hýbe otázka imigrace z Blízkého východu a Afriky. Jak velké riziko to je pro Evropu? Jak moc se tento vývoj týká České republiky a jaký je Váš recept na řešení této situace?

Jižní Evropy a sousedního Německa se tato problematika týká již dnes. Je pouze otázkou času, kdy budeme s tímto problémem konfrontováni také. Vyzkoušený a úspěšný recept na řešení nabízí Austrálie. Když nemáme dost odvahy k tak energickému přístupu, nabízí se kanadský model; přijímat jen ty, které můžeme potřebovat, a důsledně je motivovat k asimilaci. Zdá se mi, že vietnamská komunita v naší zemi ukazuje, co je v tomto ohledu možné a žádoucí.

Na jedno bychom však nikdy neměli zapomenout. Otázka imigrace je otázka zatížitelnosti konkrétní společnosti přírůstkem cizinců. V tomto ohledu je nepoctivé a naivní zároveň, když intelektuálové, kteří jsou zvyklí pohybovat se v internacionálním prostředí a dokonce je vyhledávají, přenášejí svoje s tím spojené představy na celou společnost a považují vlastní preference za vzorec a standard pro to, co má být „správné“ a žádoucí i pro většinovou společnost.

Takové chování je arogantní a riskantní zároveň. Pocit ohrožení není otázkou procentuálního podílu cizinců na populaci země. S pocitem ohrožení se to má asi tak jako s tím, jak každý z nás individuálně vnímá teplo nebo zimu. Pociťované ohrože-

PETR ROBEJŠEK

- česko-německý politolog, nezávislý analytik a poradce;
- mezi lety 1998 a 2007 působil jako ředitel Mezinárodního institutu pro politiku a hospodářství, Haus Rissen v Hamburku;
- v roce 1999 se habilitoval pro politické vědy;
- specializuje se na analýzy a prognózy hospodářského a politického vývoje (proslul přesnou předpovědí o rozpadu komunismu i krizi eura);
- v současnosti působí jako poradce pro podnikatele a politiky, organizuje workshopy k tématu rozhodování;
- s vysokou školou CEVRO Institut jej pojí dlouholeté vazby, vystupoval na veřejných debatách školy jak v Praze, tak v Českém Krumlově;
- ve spolupráci s CEVRO Institutem vyšla též jeho kniha Svět viděný z Řípu;
- žije v Hamburku.

ni počtem cizinců můžeme z jistého úhlu pohledu považovat za iracionální, ale jestliže je něco iracionálního sdíleno mnoha lidmi, tak je to reálný politický fakt, protože oni podle svého pocitu ohrožení jednají. V takové situaci nepomůže ani vysvětlování, ani negování. Elita prostě musí vzít na vědomí, že její vlastní názory jsou (i v případě migrace) výrazně menšinové, že daná společnost je méně zatížitelná, než by si přáli oni sami, a respektovat to ve svých rozhodnutích. Jinak riskuje vnitřní destabilizaci.

Německo nově zavádí plošnou minimální mzdu. Co vedlo k jejímu přijetí, když právě flexibilita trhu práce byla velkou německou devízou. Jaké dopady na německou ekonomiku můžeme čekat?

Flexibilita trhu práce je fakt, ale je výhodná a žádoucí pouze z čistě ekonomizovaného pohledu na problematiku. Ta však má také významný politický rozměr. Podnikatele samozřejmě zajímá pouze zvyšování produktivity, a tím i zisků, a přesouvají do rukou státu odpovědnost za ty, kteří na pracovním trhu neobstojí nebo mohou svou pracovní sílu prodávat pouze příliš levně. Stát má tuto skupinu pomocí sociálních benefitů podporovat.

To se odehrává v době, kdy zaznamenáváme stále masivnější přesouvání bohatství do rukou stále menší skupiny vlastníků. Ekonomizovaný pohled na společnost na to odpoví obvyklými argumenty; bohatí zaměstnávají, nesou investiční riziko, platí vysoké daně a podobně. Tato argumentace však zcela (a řekl bych vědomě) přehlíží psychologický a politický rozměr fenoménu „working poor“.

V mých očích se jedná jak o selhání trhu, tak i selhání odpovědnosti a do značné míry i selhání pudu sebezáchovy nejbohatších vrstev. Míra zatížitelnosti společnosti totiž existuje, nejenom pokud jde o počet cizinců, ale i pokud jde o reálnou a vnímanou sociální nerovnost. Tím, že byla v Německu zavedena minimální mzda, reaguje vláda na socio-politickou disfunkčnost trhu a krátkozrakost nejbohatších vrstev; snaží se kompenzovat prohlubující se sociální nerovnováhu. Politika tak nedělá nic jiného, než že se snaží (v mých očích ještě stále nedostatečně) sloužit sociálnímu míru.

EUROZÓNA BYLA OD POČÁTKU CHYBOU

Nemůžeme se vyhnout otázce odchodu Řecka z eurozóny. Jaký je dle Vás nejpravděpodobnější scénář?

VOLENÍ POLITICI

(aniž by k tomu byli autorizováni voliči) ve stále větší míře předávají svoji moc do rukou demokraticky nelegitimizovaných a za své chování nezodpovědných expertů. Nejznámější jsou v této souvislosti zaměstnanci Evropské komise či aparát Evropské centrální banky.

I v této souvislosti mohu navázat na moje předchozí odpovědi. Evropský politický establishment se chová sebestředně jako onen „politický podnikatel“, o kterém kdysi psával James M. Buchanan. V tomto konkrétním případě minimalizuje evropský politický podnikatel na cizí úkor (daňových poplatníků totiž) své vlastní náklady (tj. obtížná a nepohodlná řešení, přiznání omylu aj.) a maximalizuje své vlastní zisky (udržení moci, prestiže a možnosti budoucí lukrativní činnosti mimo politiku). Politický establishment Evropy je navíc ovlivňován

zmíněnými skupinami, které (ačkoliv nelegitimizované volbou) prakticky spoluvládou; finančním průmyslem a mediální elitou.

Z toho všeho plyne, že evropští vůdci mají celou řadu důvodů snažit se udržet Řecko v eurozóně doslova za každou cenu; tím spíše, že ji sami neplatí. Jednak nechtějí přiznat skutečnost, že eurozóna je od počátku chybný, a ještě k tomu chybně prováděný projekt. Obávají se (právem), že totéž vyjde najevo i ohledně projektu evropské integrace směrem k nadnárodnímu státu. Dále chtějí zabránit dávno nanejvýš nutné restrukturalizaci bankovního průmyslu, který je jednak hypertrofovaný, a navíc používá celospolečensky destruktivní obchodní model.

Rozhodující evropští činitelé se tudíž budou snažit udělat všechno proto, aby solidně hospodařící země eurozóny co nejdéle doplácely na její zadlužené a konkurence neschopné jižní křídlo. V případě Řecka se nejedná o nic jiného než o to, že se budou snažit tuto zemi co nejdéle vydržovat na účet daňových poplatníků.

Pokud jde o trvání tohoto procesu, tak opakuji to, co jsem říkal vždycky. Showdown v eurozóně nastane, až obyvatelé krizových zemí odmítnou spořit a obyvatelé solidně hospodařících zemí odmítnou platit. Pozorujeme neochotu Řeků spořit, ale i rostoucí neochotu Středo- a Severoevropanů dále platit. To dokládají volební úspěchy protestních politických stran. Přesto může prosazení správného řešení, tj. konsolidace eurozóny s menším počtem členů nebo zrušení měnové unie, trvat velmi dlouho. Tím spíše, že tomu vydatně pomáhá ECB a její demokraticky nelegitimizované programy k financování zadlužených (a místy vlastně fakticky zbankrotovaných) států eurozóny.

Ale může se i stát, že k vystoupení Řecka dojde rychle. Německý ministr financí Schäuble a ostatní hovoří v poslední době nápadně často o Graccidentu, tj. o tom, že Řecko vypadne z eurozóny „náhodou“. Možná, že tak právě připravují půdu pro to, aby mohli Řecko, ve skutečnosti po (tajné) dohodě, z eurozóny vytěsnit, a nemuset tak přiznat svoje selhání, o kterém jsem se zmiňoval výše. Racionálnější – ale složitěji proveditelná – cesta, po které by Řecko mohlo opustit eurozónu, je zavedení paralelní měny (drachmy, nebo eura II). V tomto případě by se vůdci Evropy nevyhnuli nepříjemným otázkám a přiznání toho, že mohli ulevit sobě i Řecku již v roce 2010.